СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-2.37>

ДІДЕНКО Л.В.

СУД ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН: ОБСЯГ ТА ХАРАКТЕР ЙОГО ПОВНОВАЖЕНЬ (ЄСПЛ)

У статті проаналізовано правовий статус суду як обов'язкового суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин. Визначено характерні риси правового статусу суду як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин. Досліджено обсяг та характер повноважень суду як обов'язкового суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин. З'ясовано, що основним повноваженням для всіх судових органів є здійснення правосуддя. Інші повноваження є відмінними – чим вища інстанція розгляду спору, тим більший обсяг повноважень належить суду. У роботі ми звернули увагу на специфіку компетенції Європейського Суду з прав людини, адже його наділено значно ширшим колом повноважень щодо прийняття чи неприйняття заяв, а також щодо його консультативних прав та обов'язків. Наголошено, що повноваження суду не тотожні повноваженням суддів, адже останні є більш урегульованими на законодавчому рівні. Втім, основним показником повноважень усіх судових органів є те, що вони самі зацікавлені у належному вирішенні цивільно-правового спору. Виділено характерні риси правового статусу суду як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин: правовий статус суду складають два елементи – його юрисдикція та компетенція; суд є обов'язковим учасником цивільних процесуальних правовідносин, без якого неможливе їх виникнення та функціонування; відсутність у суду матеріально-правової зацікавленості, оскільки він не є суб'єктом спірних цивільних правовідносин; безсторонність суду, яка проявляється у відсутності процесуальної зацікавленості в результатах справи; наявність у суду процесуальної зацікавленості, яка проявляється в швидкому і правильному розгляді справи. Зроблено висновок, що суд є основним і обов'язковим суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин, адже його вступ у правовідносини є обов'язковим завжди для справедливого, неупередженого і своєчасного розгляду цивільних справ. Суд сприяє захисту прав осіб та правопорядку, а також встановленню істини у справах, для чого йому надано відповідні повноваження. Суд є активним суб'єктом, адже його повноваження в цивільних процесуальних правовідносинах мають активний характер при спрямуванні процесу в напрямі встановлення об'єктивної істини.

Ключові слова: суд, правовий статус суду, законодавство України, повноваження суду.

The legal status of the court as a compulsory subject of civil procedural legal relations is analyzed. The features of the legal status of the court as the subject of civil procedural legal relations are determined. The scope and nature of the powers of the court as the obligatory subject of civil procedural legal relations are researched. It has been established that the main authority for all judicial bodies is the administration of justice. Other powers are different – the higher authority in the dispute, the greater the scope of authority belongs to the court. In this paper, we drew attention to the specifics of the competence of the European Court of Human Rights, since it has a much wider scope

of authority for accepting or not accepting applications, as well as for its advisory rights and responsibilities. It is stressed that the powers of the court are not identical with the powers of judges, since the latter are more regulated at the legislative level. However, the main indicator of the powers of all judicial authorities is that they themselves are interested in the proper resolution of civil legal disputes. Characteristic features of the legal status of the court as a subject of civil procedural legal relations are distinguished: the legal status of the court consists of two elements: its jurisdiction and competence; the court is a compulsory participant in civil procedural legal relations, without which it is impossible for them to arise and function; lack of legal interest in court because it is not the subject of controversial civil legal relations; impartiality of the court, which manifests itself in the absence of procedural interest in the outcome of the case; the presence in court of procedural interest, which manifests itself in the prompt and proper consideration of the case. It is concluded that the court is the main and obligatory subject of civil procedural legal relations, because its entry into the legal relationship is always mandatory, for a just, impartial and timely consideration of civil cases. The court promotes the protection of the rights of individuals and the rule of law, as well as the establishment of truth in cases, for which he has been given appropriate powers. The court is an active subject, since his powers in civil procedural legal relations are active in the direction of the process towards the establishment of objective truth.

Key words: court, legal status of the court, legislation of Ukraine, powers of the court.

Вступ. У сучасних умовах розвитку України, які передбачають формування правової держави, поступове формування громадянського суспільства, встановлення курсу до європейської інтеграції, суттєво підвищується роль суду в житті країни та її населення. При цьому, виходячи з необхідності подальшого вдосконалення законодавчої бази, для вітчизняної науки інтерес становлять будь-які питання, пов'язані із судом, у тому числі й дослідження його ролі як обов'язкового суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин. Це, а також неоднозначність наукової теорії інституту цивільних процесуальних правовідносин, зумовлює актуальність звернення до дослідження питання обсягу та характеру повноважень суду як особливого суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин.

Склад суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин не можна визначити як незмінний чи постійний. Кожне окреме цивільне процесуальне правовідношення характеризується особливими обставинами справи, предметом судового розгляду, характером спірних відносин між сторонами, стадій здійснення процесуальних дій, складом учасників, іншими чинниками. Будь-який із виділених нами елементів цивільних процесуальних правовідносин (суб'єкти цивільно-процесуальних правовідносин, об'єкти цивільно-процесуальних правовідносин, зміст цивільно-процесуальних правовідносин, юридичні факти, з якими пов'язується виникнення, зміна або припинення цивільно-процесуальних правовідносин) є специфічним для кожних правових відносин. Разом із тим єдиним елементом, який залишається незмінним, є участь у них суду як обов'язкового суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин. При цьому особливий статус суду обґрунтовується як положеннями Конституції України [1], так і Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [2]. Зокрема, у конституційних принципах встановлено, що суд є єдиним органом влади, наділеним компетенцією здійснювати правосуддя в Україні. Саме суд перевіряє наявність або відсутність підстав для відкриття провадження справи, створює умови для її розгляду та своїм владним актом вирішує спір між сторонами, чим здійснює захист порушеного чи оспореного суб'єктивного цивільного права та/або охоронюваного законом інтересу. Тому суд є обов'язковим суб'єктом усіх процесуальних правовідносин, що виникають у цивільному процесі.

У контексті дослідження питання суду як обов'язкового суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин також варто звернути увагу на те, що захист суб'єктивних прав, свобод чи інтересів особи, суспільства чи держави вже давно не є виключно внутрішньою справою держави. Кожне демократичне суспільство, яке, безумовно, сьогодні будується і в Україні, створює належні законодавчі передумови для застосування та реалізації на внутрішньодержавному рівні норм міжнародного права з питань захисту прав людини, закріплюючи відповідні принципи та правила, які відповідають положенням міжнародних та європейських організацій. Саме тому в норми Конституції України [1] було імплементовано всі провідні положення Конвенції про захист прав

людини та основоположних свобод 1950 року [3]. Однією з найважливіших гарантій, пов'язаною із захистом прав людини та основоположних свобод, є судовий захист. Основний Закон України поширив компетенцію судів на всі правовідносини, що виникають у державі, при цьому в разі, якщо всі національні засоби захисту вичерпано, кожна особа в нашій державі може звернутися за захистом до Європейського суду з прав людини. На даний момент це єдиний наддержавний судовий орган у цивільних процесуальних правовідносинах в Україні, а його рішення є обов'язковими для всіх членів Ради Європи, які ратифікували Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року [3]. Україна ратифікувала Конвенцію 17 липня 1997 року [4], що зумовлює актуальність дослідження ролі даного органу як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин у нашій державі.

Комплексні дослідження суду як обов'язкового суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин не є типовими для правової науки у нашій державі. Серед дослідників даного питання виділимо передусім тих, хто досліджував його як складову частину більш масштабних правових категорій, а також відзначимо авторів численних праць, присвячених саме цьому питанню. Тож, підкреслимо внесок таких науковців, як: О.М. Бандурка, Ю.В. Білоусов, М.Б. Гарієвська, О.С. Захарова, О.М. Єфімов, Т.М. Кілічава, О.В. Колісник, В.В. Комаров, В.О. Кучер, А.Л. Паскар, Ю.Ю. Рябченко, О.Ф. Скакун, В.В. Сухонос, В.І. Тертишников, С.Я. Фурса, В.Д. Чернадчук, С.І. Чорнооченко, М.Й. Штефан, В.С. Щербина, М.М. Ясинок, Н.Г. Яценко тощо. Втім, незначна кількість комплексних праць із даного питання, а також необхідність дослідження участі Європейського суду з прав людини як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин, зумовлюють необхідність звернення до аналізу даного питання.

Постановка завдання. Мета статті – визначення обсягу та характеру повноважень суду як обов'язкового суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин.

Результати дослідження. У сучасній доктрині цивільного процесуального права закріплено положення, згідно з яким суд є особливим учасником цивільних процесуальних правовідносин, він наділений керівною функцією та бере участь в усіх без виключення правовідношеннях. Дійсно, згідно зі статтею 124 Конституції України [1] правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, а делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Враховуючи, що виникнення всіх цивільних процесуальних правовідносин пов'язується із захистом прав та інтересів шляхом здійснення правосуддя в цивільних справах, можна зробити висновок про обов'язковість участі суду в цивільних процесуальних правовідносинах.

У статті 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII [5] визначено, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства, причому делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Тобто, говорячи про суд як про категорію, яка в цивільних процесуальних правовідносинах виконує роль обов'язкового суб'єкта, варто відштовхуватись від того, що лише він може бути представлений у цій ролі. Кожен суд наділений притаманною виключно йому юрисдикцією та комплексом повноважень, а тому заміна чи підміна участі конкретного судового органу в цивільних процесуальних правовідносинах є неможливою.

У статті 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII [5], а також у статті 17 Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 р. № 192-VIII [6] встановлено, що систему судоустрою становлять: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд України – найвищий судовий орган у системі судів загальної юрисдикції; 4) вищі спеціалізовані суди для розгляду окремих категорій справ. У контексті суб'єктного складу цивільних процесуальних правовідносин даний перелік, безумовно, варто доповнити Європейським судом з прав людини. Він хоч і не є частиною вітчизняної системи судоустрою, втім його рішення є обов'язковими для виконання в Україні, і, враховуючи, що громадяни нашої держави можуть звертатись до нього за захистом своїх прав, Європейський суд з прав людини може бути суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин. При цьому правовий статус кожної ланки судової системи регламентується Конституцією України [1], Законами України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 р. № 192-VIII [6], «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII [5], а в контексті цивільних процесуальних правовідносин – і Цивільним процесуальним кодексом України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [2]. Так, згідно зі змістом статей 23–25 останнього, а також ураховуючи роль Європейського суду з прав людини, обов'язковими суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин є:

- 1) місцеві загальні суди;
- 2) апеляційні суди, які знаходяться в межах відповідного апеляційного округу, тобто території, на яку поширюються повноваження відповідного апеляційного суду;
- 3) Верховний Суд;
- 4) Європейський суд з прав людини.

При цьому варто врахувати, що кожен із суб'єктів характеризується виключною компетенцією, яку не можна делегувати іншим суб'єктам. Місцеві загальні суб'єкти, відповідно до Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [2], беруть участь у правовідносинах, пов'язаних із розглядом судами справ у першій інстанції; апеляційні суди є суб'єктом правовідносин, зумовлених переглядом в апеляційному порядку судових рішень місцевих судів, які знаходяться в межах відповідного апеляційного округу; Верховний Суд України, будучи суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин, переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції; Європейський суд з прав людини може стати суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин виключно в тому випадку, якщо всі способи захисту прав та інтересів на національному рівні вже вичерпано.

Сутність юрисдикції суду як елемента його правового статусу має такі специфічні риси:

- 1) юрисдикція суду як учасника цивільних процесуальних правовідносин може бути предметною, інстанційною та територіальною;
- 2) юрисдикція означає, що в кожному окремому цивільному процесуальному правовідношенні може брати участь лише конкретний судовий орган, який відповідає спірним відносинам предметно, інстанційно та територіально, і ніякий інший.

Іншим елементом правового статусу суду як обов'язкового суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин є його компетенція, тобто коло повноважень, які може здійснювати суд власне у відповідних правових відносинах.

Компетенція Європейського Суду з прав людини суттєво відрізняється від компетенції українських судів. Як зазначає, С.П. Головатий, «Ратифікація Україною Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод створила нову правову ситуацію в системі захисту прав людини в Україні. Перед правниками постає вимога, з одного боку, – не відступати від положень Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод, а з іншого, – спиратися у своїх рішеннях на практику Суду щодо розгляду справ про порушення цих прав» [7, с. 11]. Оскільки реальне забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні на засадах верховенства права неможливе із застосуванням виключно внутрішньодержавних інструментів, дійдемо висновку, що важливою подією для вітчизняних цивільних процесуальних правовідносин стало прийняття Закону України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [8]. Це породило нові вимоги до практики правозастосування в нашій державі, адже із цього моменту кожен суддя, адвокат, працівник правоохоронних органів, приймаючи рішення у справі, повинен зважати на можливість звернення особи до Європейського Суду, якщо таке рішення не відновлює порушені права цієї особи. Це обумовлено частиною 1 статті 9 Конституції України [1], відповідно до якої «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України». Дана норма в частині, яка стосується Європейського Суду з прав людини, фактично вступила в дію 11 вересня 1997 року. Юрисдикція Європейського Суду з прав людини має обов'язковий характер для всіх держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3]. Так, у відповідності до статті 32 Конвенції, компетенція Суду поширюється на всі питання стосовно тлумачення та застосування Конвенції та її протоколів, з чого випливає, що Європейський Суд з прав людини наділений, з одного боку, виключною консультативною компетенцією, в тій мірі, в якій готує консультативні висновки з юридичних питань Конвенції та її Протоколів, а з іншого боку, має виключну юрисдикційну компетенцію, в тій мірі, в якій він здійснює розгляд як міждержавних справ, у відповідності до статті 33 Конвенції, так й індивідуальних заяв згідно зі статтею 34 Конвенції. Останнє є особливо важливим у контексті нашого дослідження, адже Європейський Суд з прав людини стає суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин передусім шляхом подання індивідуальних заяв.

Природа та характер консультативної компетенції Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод [3], здійснення якої є прерогативою Великої палати, у відповідності до статті 31 Конвенції, полягає у прийнятті рішення щодо заяв, прийнятті рішень з питань, поданих Суду Комітетом Міністрів та розгляді запитів про надання консультативних висновків. Слід мати на увазі, що консультативна компетенція Суду є в певній мірі обмеженою, оскільки під час під-

готовки такого висновку Суд не може ні тлумачити, чи розширювати зміст конвенційних прав, ні торкатись питань, які можуть бути предметом звернення до Суду у відповідності до статті 33 чи 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3]. Окрім того, Європейському Суду з прав людини надано обов'язкову юрисдикцію для вирішення всіх питань стосовно тлумачення та застосування конвенційних норм, що означає визнання державами-учасниками Конвенції обов'язкової компетенції Суду під час розгляду спрямованих проти них як державних, так й індивідуальних заяв та характеризує специфіку природи існуючого на сьогодні контрольного механізму Конвенції.

Із запровадженням у життя положень Протоколу № 11 [9], який закріпив обов'язкову юрисдикцію та компетенцію Європейського Суду з прав людини всіх держав-учасниць Конвенції та надав Суду характеру специфічної міжнародної судової інстанції, було покладено початок новому етапу розвитку європейської системи колективних гарантій прав людини. Здійснення юрисдикційної компетенції компетенцію Європейського Суду з прав людини проявляється у розгляді ним як міждержавних справ, так й індивідуальних заяв. Визнання за індивідом права безпосереднього доступу до нового Суду як міжнародної юрисдикції, рішення якої носять юридично зобов'язуючий характер, врегульовується положеннями Протоколу № 11 [9]. У разі звернення суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин до Європейського Суду з прав людини із заявою про порушення державою-учасницею Конвенції закріплених прав згода держави на це не потребується. Тобто подання до Суду індивідуальної заяви носить абсолютний характер, з чого випливає, що кожна представлена до Суду індивідуальна заява, на прохання заявника, буде принаймні зареєстрована та розглянута [10, с. 81–82]. Отже, компетенція Європейського Суду з прав людини не залежить від внутрішнього законодавства України, а також від її позиції як держави у тому чи іншому питанні. Положення статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3] закріплюють зобов'язання держав-учасниць не перешкоджати ніяким чином ефективному здійсненню права на подання індивідуальної заяви. На практиці це означає, що держава, наприклад, не може впливати на заявника для того, щоб він відмовився від своєї заяви. З моменту прийняття індивідуальної заяви громадянина України і, відповідно, набуття статусу цивільних процесуальних правовідносин, компетенція Європейського Суду з прав людини пов'язується із: 1) розглядом індивідуальної заяви суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин на предмет можливості її розгляду по суті поставлених питань та відповідностей критеріям, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [3]; 2) розглядом справи по суті поставлених питань та прийняттям рішень, тобто здійсненням правосуддя; 3) наданням консультативних висновків.

Таким чином, підведемо підсумок по дослідженню компетенції як складової частини правового статусу суду:

- 1) компетенція кожного судового органу не є однорідною, втім кожен із них здійснює повноваження щодо забезпечення правосуддя в цивільних справах;
- 2) найменший обсяг компетенції належить місцевим загальним судам, адже саме вони здійснюють правосуддя на найнижчому рівні юрисдикції;
- 3) на кожному наступному рівні судова інстанція наділяється повноваженнями щодо консультування судів нижчих інстанцій, а також сприяння покращенню ефективності їхньої діяльності;
- 4) компетенція Європейського Суду з прав людини суттєво відрізняється від компетенції державних судових органів, адже однією стороною у таких цивільних процесуальних правовідносинах є держава Україна;
- 5) держава Україна не може жодним чином впливати на розвиток цивільних процесуальних правовідносин, пов'язаних із розглядом справи Європейським Судом з прав людини, а рішення даного суду є обов'язковими для виконання нею.

Дослідження правового статусу суду продемонструвало, що він не є тотожним правовому статусу інших суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, що зумовлено в тому числі і його обов'язковою участю в них. Насамперед звернемо увагу, що суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин представлений у таких правових відносинах комплексом судових установ. Тож, у кожному окремому правовідношенні важливим є коректне встановлення того, який саме суд має виступати в ролі суб'єкта. По-друге, відзначимо, що обсяг компетенції судів кожної з інстанцій є неоднорідним. Але можна стверджувати про існування певної спільної компетенції для всіх без виключення судів – нею є здійснення правосуддя у цивільних справах. По-третє, суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин може бути міжнародна судова установа –

Європейський Суд із прав людини. Специфіка його участі полягає в тому, що ним розглядаються справи, однією зі сторін яких є держава. Тож, у держави відсутні інструменти для впливу на прийняття ним своїх рішень.

Отже, на підставі всього вищезазначеного можна виділити такі характерні риси правового статусу суду як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин:

- 1) правовий статус суду становлять два елементи – його юрисдикція та компетенція;
- 2) суд є обов'язковим учасником цивільних процесуальних правовідносин, без якого неможливе їх виникнення та функціонування;
- 3) відсутність у суду матеріально-правової зацікавленості, оскільки він не є суб'єктом спірних цивільних правовідносин;
- 4) безсторонність суду, яка проявляється у відсутності процесуальної зацікавленості у результатах справи;
- 5) наявність у суду процесуальної зацікавленості, яка проявляється в швидкому і правильному розгляді справи.

Незважаючи на те, що суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин є суд, процесуальні дії у правовідношенні вчиняються його складом, уповноваженим згідно із законом розглядати конкретну цивільну справу. У разі якщо в складі суду в конкретному правовідношенні відсутні повноваження розглядати справу, такий суд визнається незаконним, і він не може брати участь у цивільних процесуальних правовідносинах. Згідно із Конституцією України [1], Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII [5], Цивільним процесуальним кодексом України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [2] та іншими нормативно-правовими актами судова влада в Україні реалізується через професійних суддів. Професійними суддями є особи, які відповідають вимогам, встановленим у статтях 127 Конституції України, а також 52-54 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII [5]. Особливість участі суддів полягає в тому, що вони реалізують свою компетенцію від імені суду та держави. Згідно зі статтею 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII [5] на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою. Призначення на посаду судді здійснюється Президентом України на підставі рішення Вищої ради правосуддя. Для здійснення своїх обов'язків судді наділяються всіма необхідними для цього повноваженнями, передбаченими законами України.

Функціонування цивільних процесуальних правовідносин здійснюється шляхом вчинення учасниками процесуальних дій та вступу у відносини між собою. Ці норми мають форму правових, оскільки регламентовані нормами цивільного процесуального права. Такі норми характеризують цивільні процесуальні правовідносини з точки зору формулювання суб'єктивних прав та обов'язків їх суб'єктів. Процесуальні правовідносини відрізняються від цивільних, сімейних, трудових та інших матеріальних відносин тим, що в них присутній владний характер зі сторони суду. Якщо цивільні, сімейні, трудові та інші матеріальні відносини характеризуються рівністю їхніх учасників, то у цивільних процесуальних відсутня рівність між судом та будь-якими іншими учасниками, а їхні відносини характеризуються владою та підпорядкуванням. Суд характеризується таким обсягом компетенції, який не може бути притаманним іншим учасникам або ж бути їм переданим. Разом із тим і суд, й інші учасники цивільних процесуальних правовідносин мають як права, так і обов'язки. Для прикладу, суд має обов'язок, згідно із Цивільним процесуальним кодексом України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [2], прийняти позовну заяву в цивільній справі, якщо вона подана в порядку, встановленому законом, він зобов'язаний розглянути і задовольнити обгрунтоване клопотання про допущення до справи доказів. Тобто владний характер статусу суду в цивільних процесуальних правовідносинах ще не означає відсутність у нього обов'язків стосовно інших учасників. Погодимось із М.Б. Гарієвською в тому, що влада суду в цивільному процесі зводиться до двох моментів: 1) суд і від його імені головуючий керують судовим засіданням; 2) суд здійснює правосуддя в цивільних справах іменем держави, вирішує справи по суті, а судові рішення, що набрали чинності, обов'язкові для всіх державних установ, підприємств, громадських організацій, службових осіб, громадян і підлягають виконанню [11, с. 195]. Тобто суду як органу державної влади законом відведено головну роль у виконанні завдань, поставлених перед цивільним судочинством, яка має керівний характер. Суд здійснює керівництво судовим процесом, спрямовує дії учасників цивільних процесуальних правовідносин, сприяє суб'єктам у реалізації ними своїх прав та у встановленні фактичних обставин справи. Окрім того, що є

найголовнішим, суд є органом державної влади, а отже, характер його повноважень у цивільних процесуальних правовідносинах має владний характер. Разом із тим суд вступає в цивільні процесуальні правовідносини, оскільки зобов'язаний це робити. Наділяючи суд правом вимагати від учасників процесу, в межах наданих їм процесуальним законодавством повноважень, належної поведінки, держава одночасно з цим встановлює і для самого суду межі дозволеної поведінки, а також форми відповідальності за невиконання обов'язків. При цьому обсяг прав і обов'язків суду відносно кожного суб'єкта процесуальних відносин встановлено змістом норм цивільного процесуального права відповідно і залежно від цілей участі особи в процесі.

Підтримаємо позицію М.Б. Гарієвської, що про суд як про суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин можна говорити безвідносно до інстанції, оскільки суд конкретної інстанції як суб'єкт цивільного процесуального права під час вирішення цивільної справи втілюється в певний склад суду і стає суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин – з потенційного учасника цивільних процесуальних правовідносин суд певної інстанції перетворюється на реальний, у вигляді складу суду [11, с. 196]. Оскільки завданням діяльності суду є забезпечення кожного права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, суд як учасник цивільних процесуальних правовідносин зобов'язаний, зберігаючи неупередженість, створювати необхідні умови для всебічного і повного дослідження обставин справи.

Висновки. Таким чином, у процесі дослідження обсягу та характеру повноважень суду як обов'язкового суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин нами встановлено, що він є основним і обов'язковим суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин, адже його вступ у правовідносини є обов'язковим завжди, для справедливого, неупередженого і своєчасного розгляду цивільних справ. Суд сприяє захисту прав осіб та правопорядку, а також встановленню істини у справах, для чого йому надано відповідні повноваження. Суд є активним суб'єктом, адже його повноваження в цивільних процесуальних правовідносинах мають активний характер при спрямуванні процесу в напрямі встановлення об'єктивної істини. Суд заціплений у реалізації суб'єктами своїх процесуальних прав, а також у здійсненні судочинства.

Дослідження обсягу та характеру повноважень суду засвідчило, що основним повноваженням для всіх судових органів є здійснення правосуддя. Інші повноваження є відмінними – чим вища інстанція розгляду спору, тим більший обсяг повноважень належить суду. У роботі ми звернули увагу на специфіку компетенції Європейського Суду з прав людини, адже його наділено значно ширшим колом повноважень щодо прийняття чи неприйняття заяв, а також щодо його консультативних прав та обов'язків. Також варто підкреслити, що повноваження суду не тотожні повноваженням суддів, адже останні є значно деталізованіше врегульованими на законодавчому рівні. Втім, основним показником повноважень усіх судових органів є те, що вони самі зацікавлені в належному вирішенні цивільно-правового спору.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950 р. *Офіційний вісник України*. 16.04.1998. № 13; 23.08.2006. № 32. С. 270.
4. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції. Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 14.10.1997. № 40. Ст. 263.
5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 29.07.2016. № 31. С. 7. Ст. 545.
6. Про забезпечення права на справедливий суд : Закон України від 12.02.2015 р. № 192-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 18, 19–20. Ст. 132.
7. Головатий С.П. Нові можливості щодо захисту прав людини в Україні. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі*. 1999. № 1. С. 11.

8. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-15. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

9. Протокол № 11, який передбачає перебудову контрольного механізму, створеного Конвенцією про захист прав і основних свобод людини : Міжнародний документ від 11.05.1994 р. № 11. *Офіційний вісник України*. 16.04.1998. № 13. С. 291.

10. Супрун Д.М. Організаційно-правові засади та юрисдикційні основи діяльності Європейського Суду з прав людини : дис... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2002. 219 с.

11. Гарієвська М.Б. Роль суду як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин в Україні та Англії. *Приватне право і підприємництво* : збірник наукових праць. Київ : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Національної Академії правових наук України, 2012. Вип. 11 ; редкол. : О.Д. Крупчан. (гол. ред.) та ін. С. 195–198.

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-2.38>

ЦИГАНОК С.В.

ФУНКЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

У статті розроблено поняття та класифікація функцій адміністративно-правової діяльності прокуратури. Досліджені різні наукові підходи до розуміння поняття функцій прокуратури взагалі та адміністративно-правової діяльності зокрема. Визначено, що функції адміністративної діяльності прокуратури безпосередньо відображаються в діяльності відповідних структурних підрозділів, які виконують поряд з іншими і адміністративні повноваження, а також є частиною забезпечення існування системи прокуратури, адже саме вона визначає основні напрями досягнення завдань конкретних органів прокуратури. Функції адміністративної діяльності прокуратури є частиною забезпечення існування системи прокуратури, адже саме вона визначає основні напрями досягнення завдань конкретних органів прокуратури. Наголошено, Генеральний прокурор особисто не менше одного разу на рік звітує перед Верховною Радою України на пленарному засіданні про діяльність органів прокуратури шляхом надання узагальнених статистичних та аналітичних даних. Керівники регіональних та місцевих прокуратур на відкритому пленарному засіданні відповідної ради, на яке запрошуються представники засобів масової інформації, не менш як двічі на рік інформують населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці про результати діяльності на цій території шляхом надання узагальнених статистичних та аналітичних даних. З'ясовано, що внутрішньо-організаційними функціями регіональної прокуратури є організаційно-правова; кадрова; контрольна, фінансово-господарська і з надання практичної допомоги навчального й методичного характеру нижчестоящим прокуратурам. Зроблено висновки, що до конституційних функцій прокуратури відносяться підтримання державного обвинувачення в суді; представництво інтересів громадянина або держави в суді в окремих випадках; нагляд за додержанням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Ключові слова: прокуратура, функції, адміністративно-правова діяльність, класифікація.